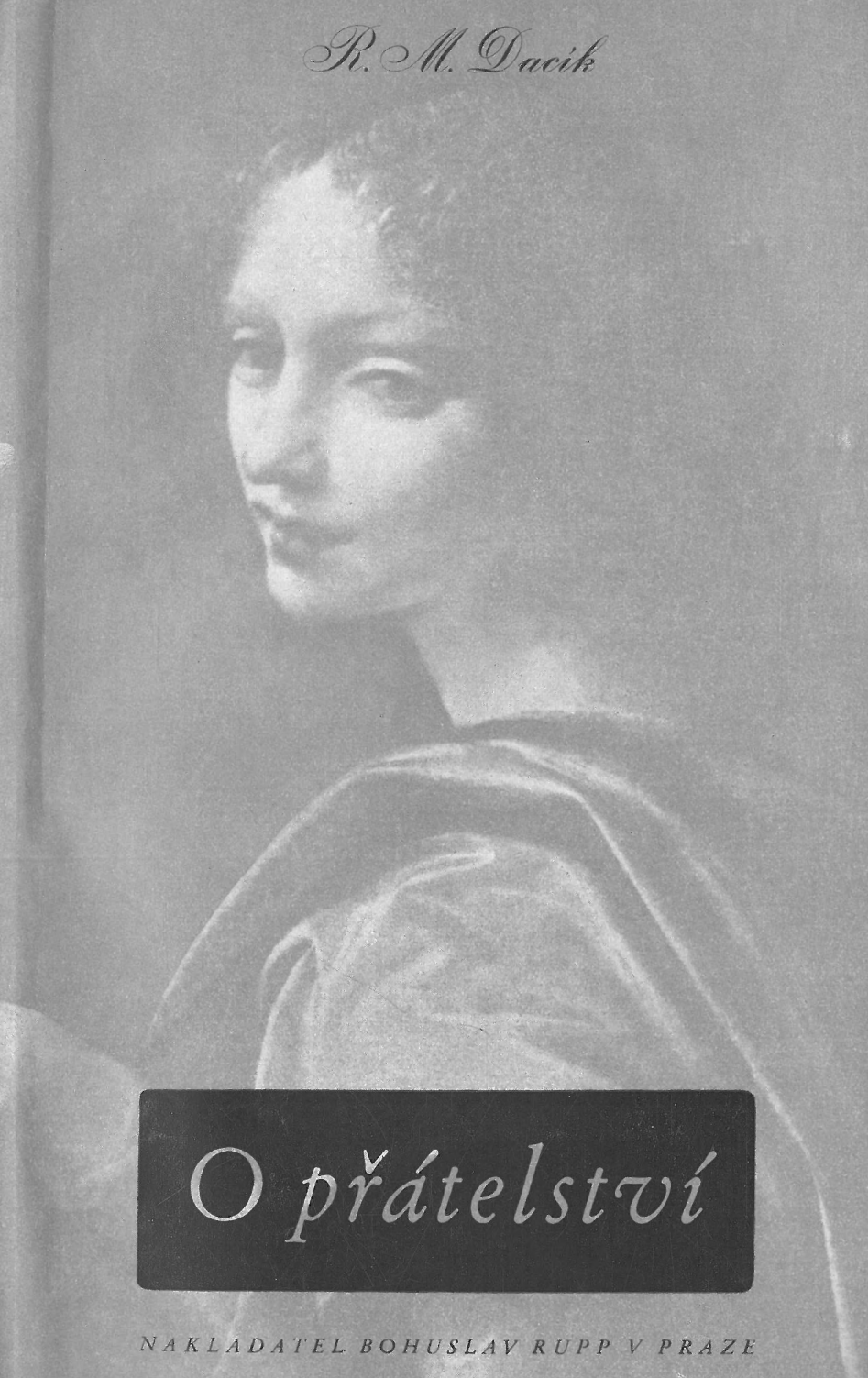

R. M. Dacik

O přátelství

NAKLADATEL BOHUSLAV RUPP V PRAZE

R. M. DACÍK O. P. - O PŘÁTELSTVÍ

R. M. DACÍK O. P

O PŘÁTELSTVÍ

PSYCHOLOGIE A ETHIKA PŘÁTELSTVÍ

Bohuslav Rupp

P r a h a 1946

»Mezi všemi věcmi pozemskými, zdá se, že není jiné, které bychom dali přednost před pravým přátelstvím.«¹⁾ Tak mluví sv. Tomáš, který uměl správně hodnotit věci lidské i božské a neměl ve zvyku upřílišovat. A když se odhodlal Cicero psát o přátelství, mluví s jistou váhavostí a u vědomí vlastní slabosti a nedostatečnosti k tomuto úkolu; praví: »Mohu vás toliko nabádat, abyste dávali přednost přátelství přede všemi lidskými statky; nic není totiž tak přirozeno, nic tak nevyhovuje našim potřebám ve štěstí i v neštěstí, jako přátelství.«²⁾

Těžko se jde člověku samotnému tímto životem. Člověk je tvor svou povahou sdílný, sobě nedostačující, potřebuje útechy, pomoci druhého. Jen krátkou dobu je člověk schopen snášet smutek a tíhu života neradostného. Nikdo by nedovedl nésti stále něco smutného, tíživého, jak ujišťuje sv. Tomáš, výborný znatel lidské duše. Proto potřebujeme přítele, který by nás potěšil ve chvílích temných. I ctnost by se stala člověku nudnou, nesnesitelnou, kdyby nebyla spojena s blaživou radostí. Bez radosti je život chmurný, nesnesitelný. Radost je koření života. Radost, vyvolaná v duši čistým přátelstvím, je hybnou silou lidské činnosti. Proto všichni, kdo se za-

¹⁾ De regimine principum, Lib. I, cap. X.

Český překlad V. O. Seiferta v Praze 1923.

²⁾ Laelius, De amicitia, cap. V.

bývali otázkou přátelství, od Aristotela³⁾ až po Mauroise,⁴⁾ tvrdí souhlasně, že přátelství je nutné člověku a že bez přátelství je život lidský pustý a prázdný.

Jen málo, velmi málo je však pravých přátelství. To je zkušenost všech, kdo se zahloubali nad otázkou přátelství a pozorovali vztahy lidí, i těch, kdo se nazývají přáteli. Pravé přátelství se podobá vzácnému květu nadzemské krásy, který, bohužel, rozkvetne vždy jen po dlouhé řadě let a poskrovnu je věru těch, jimž je dopřáno okusit jeho sladké vůně.

³⁾ Aristoteles jedná velmi podrobně o problému přátelství v VIII. a IX. knize své Ethiky: *Decem libri ethicorum ad Nicomachum*. V komentáři na tyto knihy uložil sv. Tomáš své názory. Citáty jsou podle vydání Pirottova, Marietti, 1934.

⁴⁾ A. Maurois, *O lásce a přátelství*, Praha 1935.

Kdo dovede zachytiti tajemný proces odehrávající se v duších, mezi nimiž se rodí pouto pravého přátelství? Těžko věru určit důvody, pro které je puzen jeden člověk k druhému, těžko pochopit cesty, které přivedly dva lidi k stejnému cíli a spojily je v nerozlučném přátelství. Právě láska ve svém nejširším pojetí vede lidi k sobě, ona je prvním popudem jejich vzájemné přichylnosti. To láska buduje vzájemné spojení duší těch, kdo si mají být vzájemnou pomocí, vzájemnou útěchou. A přátelstvím nazýváme právě lásku v jejím vrcholném pojetí.

André Maurois chce rozlišovat mezi láskou a přátelstvím. Chce stavět proti sobě tyto dva pojmy.⁵⁾ Je to marné a nemá to smyslu, tak jako každé rozdělování věcí nerozdělitelných je nemoudré. Zdravá psychologie zná jen jednu lásku, která má mnoho projevů, mnoho odstínů, mnoho stupňů, od pouhého snahového napětí až k čisté, uvědomělé lásce duše, od smyslové touhy tíhnoucí k dobru, až k lásce, která se vztahuje k nekonečnému Bohu. Každá láska, ať hrubě smyslná nebo čistě duchovní, vztahuje své ruce po dobru, usiluje o dobro, chce dobro.

⁵⁾ C. d. na př. str. 75, 81, 90, 91. Lásku chápe Maurois jako jistou vášnivost, jistý pudový vznět zvláště mezi dvěma osobami různého pohlaví. Přátelství je však něco duševního, a proto mnohem vyššího než takováto láska.

Co na tom, je-li to mnohdy dobro nepravé, zdánlivé? Milující je přesvědčen, že jeho dobro, za kterým jde, je skutečné, velké dobro, hodné jeho úsilí.

Milovat znamená ctít dobro. Jakékoliv dobro a komukoliv. I sobě. Mluvíme o lásce k sobě a o lásce k druhému. Jak láska k sobě, tak láska k druhému může být uspořádaná, a pak chce jak pro sebe, tak pro druhého to, co prospívá vzhledem k poslednímu cíli. Egoismus je také láska k sobě, ale přílišná, a proto nezřízená. Druhého můžeme milovat čili chtít mu dobro takovým způsobem, že ho zkažíme. To pak by se nemělo vlastně nazývat láskou, nýbrž nenávisť. Bohužel, člověk snadno zaměňuje pojmy.

Člověk může milovat druhého pro něho a může jej milovat pro sebe. V prvním případě dává, ve druhém touží přijímat. V prvním případě si váží, cení druhého, a proto se k němu sklání s darem své lásky, v druhém případě ho snižuje a hodnotí jako nějakou věc, kterou si žádá pro sebe, které chce využít k svému potěšení. První láska se nazývá blahovonná, druhou nazvali zcela právem žádostivou. První jde cestou milosrdenství a přátelství, druhá zachází na scestí sobectví.

Láska k druhému neboli láska blahovonná může být jednoduchá, jaká je mezi dobrodincem a obdarováným, nebo může být opěťovaná, obapolná, a pak mluvíme o přátelství. Nelze proto jakoukoliv lásku nazvat přátelstvím, nýbrž jen lásku opěťovanou, vzájemnou, založenou na sdílení vlastních dober, a to především dober duše, jestliže je to skutečné, pravé přátelství. *Amicus alter ipse.*⁶⁾ Těmito slo-

⁶⁾ Ethicorum VIII, lect. I, n. 1543.

vy vyjádřil sv. Tomáš nejhlubším způsobem vzta-
hy, které jsou mezi přáteli. Přátelská láska je spojuje
tak dokonale, že se stávají takřka jednou bytostí.
Dokonce netřeba u nich mluvit o spravedlnosti v pra-
vém slova smyslu, praví sv. Učitel, protože mají té-
měř vše společné. Cicero to vyjádřil docela podobně,
když napsal: »Kdo pohlíží na pravého přítele, po-
hlíží jaksí na svůj vlastní obraz. Proto jsou nepřítomní přátelé přítomni, . . . mrtví živi . . .«⁷⁾ Přá-
telství je láska, která spojuje duše na základě spo-
lečného úsilí, společných zájmů, společných tužeb.
Proto je možné přátelství jen dobrého s dobrým a
zlého se zlým. Jde-li Aristoteles ještě dále a žádá-li
k přátelství ještě větší podobnosti, než je mezi dvě-
ma shodnými v dobru nebo ve zlobě, chce-li, aby tu
byla přibližná shoda věku, nadání, osobních zájmů
a názorů, je to požadavek, který je odpozorován
velmi bystře. Těžko si představit pravé přátelství
mezi mladíkem a starcem, mezi boháčem a chudá-
kem, mezi člověkem prostým a učencem. Mladík
má k starci pocit úcty, stařec k mladíku je shovíva-
vý. Mezi boháčem a chudákem může být cit blaho-
volné lásky s jedné a cit vděčnosti s druhé strany.
A prostý člověk může mít pro učence, od něhož se
mu dostává projevů lásky, opravdovou vděčnost a
pocit obdivu, ale sotva bude možno mluvit o sku-
tečném přátelství. Řekl-li Seneca, že přátelství hledá
rovné anebo rovnými činí, je třeba přijmout bez
výhrady první část jeho tvrzení, kdežto druhou jen
s jistým omezením. Jestliže je dostatečný podklad
pro tuto rovnost, pak přátelská láska odklidí vše,

⁷⁾ C. d. hl. VII.

co by ji mohlo rušit. Není-li tohoto podkladu, stěží jej bude moci vytvořit přátelství.

Cicero definoval přátelství jako »úplnou shodu ve všech božských a lidských věcech, spojenou s příchýlností a láskyplnou úctou.«⁸⁾ S hlediska psychologického je přátelství jistý souhrn vztahů mezi dvěma lidmi a není pochyby, že láska dávající a přijímající hraje tu nejdůležitější roli. Sv. Tomáš⁹⁾ zdůrazňuje, že je to hlavně láska dávající, neboť mnohem přirozenější je příteli milovat než přijímat lásku. Nelze si ovšem mysliti přátelství bez oplácení lásky, protože podstatou přátelství je vzájemná láska, ale přítel vždy myslí spíše na to, aby miloval a dával lásku, než aby si žádal lásku pro sebe. Vychází-li Cicero ve svém vymezení přátelství z pojmu *shody* v myšlení a jednání, popisuje jednak přátelství v jeho vnějších projevech a mimo to klade důraz na rovnost, která je nutná mezi přáteli. Tato rovnost a vzájemné sdílení — *amicorum omnia sunt communia*, praví sv. Tomáš, dovolává se obecného rčení¹⁰⁾ — jsou podstatné v přátelství, jsou předpokladem, bez něhož je plné přátelství nemožné. Sdílnost mezi přáteli však vyžaduje jisté soužití, možnost rozhovorů, výměnu názorů a jejich úpravu, vzájemnou důvěru a pochopení. Tak si představoval přátelství Cicero, když psal: »Co je sladšího, než míti vedle sebe někoho, s nímž můžeš směle mluvit o všem jako se sebou samým? Zdaž by byla radost ze štěstí tak velká, kdybys neměl někoho, kdo se z toho těší právě tak jako ty sám? A snášet

⁸⁾ C. d. VI.

⁹⁾ Ethic. VIII. lect. 8, n. 1639.

¹⁰⁾ Ethic. VIII, lect. 9, n. 1660.

neštěstí by bylo těžké, nebýti někoho, kdo je nese ještě bolestněji než ty sám.«¹¹⁾ Právě tyto důvody vnucují Aristotelovi tvrzení, že lidé tvrdého srdce, přísní a uzavření, a právě tak i starci, jsou velmi málo schopni přátelství.¹²⁾ Přátelství je láska, která se sdílí, která ustupuje ráda druhému, netrvá na svém, raduje se ze všeho dobrého a krásného, nemyslí na sebe, touží po dobru a štěstí druhého. Přátelství je láska, která rozdává a které je spláceno, ač nerozdává jen proto, aby jí bylo spláceno. Lidé uzavření, strozí, tvrdí jsou velmi málo náchylní k tomu, aby se radovali z přátelských rozhovorů, a starci bývají méně ústupní, než je třeba k vytvoření přátelských vztahů.¹³⁾

Mezi přátelstvím a radostí je velmi blízký poměr. Přátelství těší, rozechvívá duši pocity radosti. Člověk nemůže trvale žít bez radosti, tak jako by byl nesnesitelný život, v němž by bylo odstraněno všechno, co těší. Přátelé jsou velmi rádi spolu, vzájemná přítomnost je plná vnitřním blahem. Nelze si proto představit přátelství mezi lidmi, kteří si jsou lhostejní vzhledem k tomuto zážitku radosti a po-

¹¹⁾ C. d. VI.

¹²⁾ Ethic. VIII, lect. 6.

¹³⁾ O starcích praví sv. Tomáš: Minus gaudent colloquiis aliorum; tum quia sibi ipsis intendunt; tum propter suspicionem quam de aliis habent. l. c. 1607. Et eadem ratio est de severis, pokračuje, qui scilicet sunt litigiosi et mordaces eorum quae ab aliis aguntur. Takoví však, totiž starci a strozí, mohou být blahovolní, pokud jiným přejí dobro citem a také ve skutečnosti pomáhají, nestávají se však vpravdě přáteli, protože nežijí spolu s přáteli, ani se neradují v jejich společenství, což, jak se zdá, jsou hlavní činy přátelství. n. 1608.

těšení ze vzájemné přítomnosti a vzájemné rozmluvy. Nemůže-li jeden druhému nic dát, nemůže-li jeden druhého už svou přítomností potěšit, nemůže ani jeden od druhého vyžadovat cit přátelství.¹⁴⁾ Odkud však to, že k jednomu člověku pocítujeme třebaš hned při prvním setkání city důvěry, jsme vůči němu sdílní a snadno navazujeme přátelství, kdežto vůči jinému, s nímž žijeme třebaš dlouhou dobu, bychom to nedovedli? Je jistě mnoho důvodů, mnoho a nejrůznějších okolností, jež vyvolávají sympatie, z nichž se pozvolna zrodí přátelství. Mohou to být na počátku některé vlastnosti těla nebo ducha, ušlechtilost jednání, skvělé vystupování, milý pohled, který získává, čistota duše, která prozařuje celým postojem k lidem a k věcem, a tisíce jiných pohnutek. Za těmito důvody viditelnými jsou však jiné, neviditelné, které působí přitažlivost jednoho k druhému a pomocí důvodů viditelných vedou k přátelství. Záhada lidské osobnosti je příliš hluboká; komu se podaří pochopit ji zcela a proniknout všechna její skrytá zákoutí? Ano, právě přátelství jde tak daleko, že ani vzdálenost přítele je neničí. Přítel žije v srdci svého přítele. Je mu stále přítomen. Co na tom, že soužití, výměna myšlenek v přátelském rozhovoru a radost z přítelovy přítomnosti jsou znemožněny vzdáleností místa? Pro

¹⁴⁾ »Ani starci, ani lidé přísní, to jest strozí ve slovech a ve spolužití, nezdaří se schopni přátelství, protože nejsou schopni k úkonu přátelství, jímž jest spolužití. Mají v sobě málo, co těší . . . Není možno po dlouhou dobu žít s člověkem, který zarmucuje, nebo s tím, jenž netěší.« Sv. Tomáš, Ethic. VIII, lect. 5, n. 1598; cf. n. 1600. To jest jen ohlas myšlení Aristotelova.

duše, jež se milují přátelskou láskou, je vzdálenost překážkou, kterou překonávají tím statečněji, čím opravdovější jest jejich cit přátelství.

II. T R O J Í P Ř Á T E L S T V Í

Aristoteles rozlišuje tři druhy přátelství¹⁵⁾ podle trojího druhu dobra, jehož vzájemné sdílení náleží k podstatě přátelství. Jakékoliv dobro lze zařaditi do jedné ze tří kategorií, neboli mezi dobra čestná, užitečná a dobra pro potěšení. Sv. Tomáš, jenž přejímá Aristotelovo rozdělení dobra ve tři druhy a dokazuje správnost tohoto třídění v dobru braném o sobě, charakterisuje tímto způsobem jednotlivá z nich: »To, po čem se touží jako po posledním, ukončujícím vznět touhy, jako nějaká věc, ke které touha sama sebou směřuje, nazývá se dobrem čestným, poněvadž čestným se jmenuje to, co se žádá samo o sobě. To pak, co zakončuje vznět touhy jako spočinutí ve věci žádané, je potěšení. A to, co je žádoucí a zakončuje vznět touhy zčásti jako prostřední, přes něž se směřuje k jinému, nazývá se užitečným.«¹⁶⁾

Vzájemné sdílení dobra je východiskem každého přátelství. A dobro je trojí. Nuže, i přátelství. Je to buď ctnost, vyjadřující konkrétně čestnost, nebo potěšení, nebo konečně vzájemný prospěch, který je

¹⁵⁾ Ethic. VIII, lect. 3. — Sv. Tomáš praví: Amicitiae sunt similia secundum virtutem vel delectationem vel utilitatem. Ibid. n. 1625.

¹⁶⁾ Theol. summa, I, ot. 5, čl. 6.

poutem mezi přáteli. Odstraníme-li to pouto, zničíme přátelství.

Mnoho záleží na tom, na čem si člověk vybuduje své přátelství. Moudrý staví na čestnosti, na ctnosti. A zkušení vědí, že jen toto přátelství je pravé a trvalé. V tomto přátelství se vztahuje láska k hodnotám duše, ke kráse nepomíjející, a přítel touží po přítelově pokroku k dokonalosti stále větší. Tu nehledá člověk ani sebe, ani svého potěšení, nýbrž hledá duši věrného přítele. A čím méně si žádá pro sebe, tím více dostane; čím méně vyhledává svůj prospěch a potěšení, tím více mu jich přinese jeho přátelství.

Přátelství, založené jen na prospěchu, řekl bych přátelství obchodního rázu, a právě tak přátelství, vyhledávané jen pro potěšení, nemají vlastně ani práva na jméno přátelství. Nejsou to přátelství v pravém slova smyslu, protože se tu nemiluje člověk sám v sobě, nýbrž pokud je užitečný nebo skýtá potěšení.¹⁷⁾ Je to vlastně nedůstojné člověka být takovýmto přítelem, tak jako je nedůstojné pro dva lidi, spojují-li se ve svazek manželský pro tisíce, uložené v bance. Netřeba mnoho zdůrazňovat, že obě tato přátelství nemají dlouhého trvání. Tělesná krása, která přitahovala, požitky, které slibovala, zmizely, tak jako zmizelo slunce na konci dne, jež.

¹⁷⁾ Cf. Sv. Tomáš, Ethic. VIII, lect. 3, n. 1566.

»V přátelství užitečném a těšícím chce sice někdo nějaké dobro příteli; a vzhledem k tomu se tu zachovává ráz přátelství. Ale protože ono dobro odnáší dále ke svému potěšení a užitku, proto přátelství užitečné a těšící, pokud se počítá k lásce dychtivé, nemá ráz *pravého* přátelství.«
Theol. summa, I. II. ot. 26, čl. 4, k 3.

bylo o polednách v zenitu. Rozplynulo se bohatství, které lákalo řadu těch, kdo se nazývali přáteli. A nyní vidíme, jak mizí i přátelství, jež bylo vybudováno na těchto hodnotách. Je tak prchavé, jak prchavý byl jeho základ. Právem tvrdí sv. Tomáš, že takovéto přátelství nazýváme přátelstvím jen proto, že je to obecně ustálený zvyk, třebaže ve skutečnosti je to vlastně zneužití slova, jehož obsah je tak vznešený.¹⁸⁾

Každé přátelství lze tedy zařadit do některé z těchto tří skupin; neboť v každém přátelství převládají buď hodnoty duše, vyjádřené pojmem ctnosti, nebo touhy po smyslovém potěšení, anebo konečně zájmy rázu čistě užitkového. Je sice pravda, málokdy je přátelství tak jednostranně vyhraněné, že by obsahovalo prvky jen jednoho druhu přátelství. Ale je také pravda, že vždy jeden směr převládá. A podle převládajících prvků mluvíme o přátelství čestném, těšícím nebo užitečném.

III. PŘÁTELSTVÍ SMYSLOVÉ A SMYSLNÉ

Netřeba zvlášť mluvit o přátelství užitečném. Je to jakýsi merkantilismus, vnesený do poměru dvou lidí, kteří dávají jen proto, aby dostali. Je sice pravda, že přátelství se může jen tehdy udržet, když

¹⁸⁾ Ethic. VIII, lect. 4, n. 1593. — Vyjádříme-li si schematicky různé druhy přátelství, vidíme názorně jejich rozdíly, jakož i mistrovské dílo Aristotelovy psychologie přátelství. Tabulka zařazena na konci textu.

láska působí jistě vyrovnání mezi přáteli, když přítel splácí lásku příteli. Ale něco jiného je dávat lásku jen anebo hlavně proto, aby byla vrácena, a něco jiného je dávat ji blahovolně, dávat ji proto, že si ji ten druhý zaslouží, dávat ji dokonce bez očekávání, že bude vrácena. To je pak vrchol lásky, který je zcela cizí přátelství užitkovému. A je-li stejným způsobem, stejně nenáročně láska opětována, můžeme mluvit o nejdokonalejším přátelství.

Netřeba se zvlášť zabývat otázkou přátelství užitečného, je však třeba učinit podrobnější rozbor přátelství pro potěšení, které se objevuje ve dvojí formě, jakožto přátelství *smyslové* a přátelství *smyslné*. Sotvakdo bude zaměňovat přátelství užitečné s přátelstvím pravým. Jejich rozdíl je snadno patrný. Velmi často se však přátelství smyslovému nebo dokonce i smyslnému dává titul pravého přátelství, a to k největší škodě duší. Neboť tak jako pravé přátelství skýtá duši účinnou pomoc na cestě jejího vzestupu k ideálům pravé duchovní krásy a ctnosti, tak nepravé přátelství, založené na smyslovém nebo dokonce smyslném dobru, vzájemně sdíleném, přivádí k nejtragičtějším pádům v propast těla s výše ducha. A tyto pády jsou tím bolestnější, čím méně byly očekávané; tím větší zmatek působí v duši, čím byla duše více klamána přízrakem nepravdy a přeludem lži.

V každém člověku jsou dvojí dobra: duševní a tělesná, duchovní a hmotná, u křesťana pak uvažujeme o dobrech přirozených a nadpřirozených. Člověk může být přitahován k jinému člověku pro jeho vlastnosti tělesné nebo duševní, přirozené nebo nadpřirozené, a může přát druhému pokrok v obo-

ru duchovním nebo hmotným. Mimo to člověk se dívá na druhého člověka buď svými smysly, nebo okem duše. A každý z těchto pohledů vidí jinak. Můžeme se pak divit, že tato různá hlediska vytvářejí také různé druhy vztahů mezi jednotlivci, a proto také různá přátelství?

Vidí-li dva lidé v sobě navzájem jen tělesnou krásu, jemnost chování, opájí-li se lahodností hlasu jeden druhého, těší-li se líbezností úsměvu, vzniká snadno přátelství, jež můžeme nazvat smyslovým. Zvláště mládež je náchylná k tomuto druhu přátelství. Stačí, aby obraznost byla okouzlena příjemným zjevem, a okamžitě vznikají v mladých srdcích přátelské lásky a vzájemná příchyllost. Jsou to city nestálé, prchavé, jako vše, co je spojeno se smyslovým životem člověka. Jak rychle se navazují taková přátelství, tak rychle končí. A končí obyčejně tak naprosto, že nezbude ani nejmenší vzpomínky, která by vyvolala v mysli obraz někdejšího přítele. Smysly jsou věc zrádná a potěšení, které vychází z nich a v nich také končí, je málo důstojné člověka, který svou rozumovou a volní stránkou vyniká nad ostatní tvory, jejichž nejvyšší sférou jsou smysly.

Přátelství smyslové by nebylo ani tak nebezpečné, kdyby to nebyla brána k přátelství smyslnému.¹⁰⁾ Netřeba zavrhovat každý smyslový pocit;

¹⁰⁾ Je třeba velmi přesně rozlišovat mezi *smyslovým* a *smyslným* v lidské činnosti vůbec, tedy i v přátelství. Potěšení smyslové je ve sféře smyslů, jeho pocity při styku s osobou milovanou nebo při vzpomínce na ni se odrážejí ve změněném pohybu srdce a působí člověku smyslovou radost, kdežto potěšení smyslné je v oblasti sexu, pohlavního života člověka.

je třeba však jej očistovat, pozvedat, zbavovat všeho nízkého. Není ani možno člověku zbavit se všeho smyslového, neboť v té chvíli, kdy by člověk tak zduchovněl, že by v sobě potlačil veškeren život smyslový, přestal by být člověkem. Člověk není ani pouhým duchem jako anděl, ani pouhým živočichem. Spojuje v sobě obojí: i svět duchový i svět živočišný, a proto cítí ve svém životě vliv obojího prvku. Nemůže se zbavit tíže hmoty svého těla, které oživuje duch, a nemůže se zbavit smyslů. Ani laická výchova charakteru, ani křesťanská askese nechtějí zničit v člověku to, co je mu přirozené, nýbrž chtějí vyzvednout vyšší stránky lidské duše nad nízké pudy a ovládnout rozumem smysly, aby sloužily jakožto složka nižší vyšším zájmům duše. Ani nejčistší přátelství lidské není zbaveno potěšení, naopak, čím krásnější a hlubší přátelství, tím více těší. Ale čím čistší a hlubší přátelství, tím méně prvků ze světa smyslového. Smysly ustupují čistým citům vůle, vášnivost smyslů se podrobuje rozumu a v duších přátel nastává klid, který není s tohoto světa.²⁰⁾

Pokračuje-li člověk v budování přátelství na hodnotách smyslového potěšení, přejde velmi snadno od smyslového ke smyslnému, od krásy těla k tě-

²⁰⁾ Papež Inocenc XI. zavrhl větu Michaela de Molinos: »Všechno smyslové, co pocítujeme v duchovním životě, je zavrženíhodné, ošklivé a nečisté.« Denz. 1250. Život smyslový je tak těsně spojen s projevy lidského ducha, rozumu a vůle, že by bylo nebezpečné jej zcela vyřazovat. Člověk zbavený smyslového života by byl neúplný, zmrzačený, odlidštěný. Smysly je třeba ovládat, vychovávat, nikoliv však ničit.

lu samému, od lásky přátelské k vášni sexu. Pod popelem smyslového přátelství doutná vždy oheň smyslné vášně, který vzplane mocným požárem, není-li včas udušen. Proto je třeba bdít nad smysly a vzněty smyslové žádosti zvláště ve vztazích přátelských, aby z jiskry nevznikl oheň, který by zničil krásné naděje, kladené v přátelskou lásku. Nemá-li se přátelství, které vzniklo pod vlivem smyslového potěšení, zvrhnout a zajít na scestí vášně, musí se buď pozvolna změnit v přátelství pravé, čisté, založené na kráse ctnosti, nebo zavčas zaniknout. Lepší je zajisté vidět včasný konec nízkého přátelství, než vidět později duše ponořené v nebezpečnou propast smyslnosti.

Mluví se často o tak zvaném *partikulárním* přátelství. Bývá nejen mezi lidmi stejného věku a stejných zájmů, nýbrž i mezi jednotlivci, kteří jsou z rozličných důvodů od sebe značně vzdáleni. Zvláště tu máme na mysli mládež. Vychovatelé mnohdy bojují proti těmto přátelstvím, protože v nich vidí spíše jistý druh spiklenectví než hluboké city čisté přátelské lásky. Jedni potírají partikulární přátelství, vycházejíce z tvrzení, že škodí pravé křesťanské lásce, která musí být vesměrná, musí obejmat všechny. Omezuje-li se láska na určité jednotlivce, pozbývá svou podstatnou značku vesměrnosti a není křesťanská. Jiní vycházejí spíše z praktického pozorování těchto partikulárních přátelství a docházejí k závěru, někdy snad příliš zevšeobecňujícímu, který odmítá ostře tento druh přátelství. Mají zkušenosti, kam vede nemístné přátelství učitele a žáka, viděli, jaké škody působí tajnůstkářské přátelství v ústavech, kde se vychovává mládež. Tedy

zamítavý postoj k partikulárnímu přátelství, stejná láska všech ke všem.

Jaký je náš postoj k těmto názorům?

Především jsme přesvědčeni, že stejná láska ke všem je nemožná. Ani Bůh nemiluje všechny stejně, neboť nedává všem stejně. Řád ve vesmíru vyžaduje nerovnost, a právě tak řád v lásce. Nelze proto zásadně odsuzovati ty, kdo mají větší náklonnost a hlubší vztahy k jednomu než k druhým.

Ve skutečnosti je vlastně každé přátelství partikulární, pokud je vzájemnou láskou dvou jedinců, vybudovanou na základech, o nichž jsme mluvili. Jestliže vzrůstá tato příchýlnost dvou lidí z kořenů čestnosti, platí o ní vše, co platí o pravém čistém přátelství, že totiž »nad ně nemáme od bohů nesmrtelných nic lepšího, nic příjemnějšího«, jak napsal Cicero.²¹⁾ Jestliže však je pramenem tohoto partikulárního přátelství tělo, hmota, smysly — pak náleží do třídy přátelství smyslového nebo smyslného a je třeba o něm soudit tak jako o nich.

A právě v tomto druhém smyslu bývají pravidel-

²¹⁾ De amicitia, cap. XIII. — Svatý František Saleský, dobrý znatel lidské duše, když ukázal, jak může být soukromé přátelství škodlivé těm, kdo žijí v komunitě, doporučuje co nejvřeleji toto přátelství lidem ve světě. »Leckdo snad ti řekne, píše, že se nesluší míti zvláštní přátelství a příchýlnosti, že se tím srdce příliš zaměstnává, mysl se rozptyluje a vznikají žárlivosti. Ale takoví rádcové se mýlí . . . Svetským lidem, kteří se oddávají pravé ctnosti, je potřebí, aby se vespolek spojovali svatým a posvěceným přátelstvím, protože si takovým přátelským obcováním budou pomáhati a se povzbuzovati a společně se oddávati tomu, co je dobré.« Navedení k životu zbožnému, kn. III, hl. XIX.

ně chápána partikulární přátelství, která jsou ne-
zřídka pramenem velkých škod duše. Neklamným
znamením každého přátelství nepravého bude ta
okolnost, že nevede ke ctnosti, nevede k Bohu. Čisté
přatelství očišťuje, svaté přátelství posvěcuje; kdež-
to smyslové přátelství stahuje dolů, přátelství smysl-
né strhává dokonce duše s jejich výše do bláta.

IV. M R A V N Í K R Á S A P R A V Ě H O P Ř Á T E L S T V Í

Pravé přátelství je těsné spojení srdcí, vytvořené
na základě podobnosti povah, zvyků, života, spo-
lečného smýšlení a cítění za předpokladu solidní
ctnosti na obou stranách a vzájemné úcty.

Nejpodstatnějším předpokladem pravého přátel-
ství je ctnost. Dokonalé přátelství je pouze mezi
dobrymi a podobnými ve ctnosti, praví Aristote-
les²²⁾. A stejně smýšlel Cicero, když psal: »Přede-
vším se však domnívám, že přátelství je možné jen
mezi dobrými«²³⁾. Požadavek ctnosti je tak obecný,
že není jediného myslitele, zabývajícího se otázkou
přatelství, který by jej nekladl na první místo. Je
sice málo případů takového přátelství,²⁴⁾ založeného

²²⁾ Ethic. Nicom. Lib. VIII, 1. 3.

²³⁾ C. d. hl. V.

²⁴⁾ »Jak velký je však význam přátelství, lze poznati
hlavně z toho, že z nekonečně velké společnosti lidského
pokolení, které již příroda vytvořila, jest kruh přátel tak
omezený a těsný, že svazek láskyplné úcty vůbec povstává
jen mezi dvěma nebo několika málo osobami.« Cicero, V.
Cicero jde tak daleko, že píše: »Ze všech věků uvádí se
sotva tré nebo čtvero dvojic pravých přátel.« C. d. IV.

na ctnosti, ale to na věci naprosto nic nemění. Protože je pouze málo jedinců opravdu ctnostných, proto je také málo případů, které poskytují náležité předpoklady pro pravé přátelství.

Pravé přátelství předpokládá mravní zdatnost, dokonalost ve ctnosti, a proto také věkovou dospělost, neboť u mládeže nelze ještě počítat s pevnou ctností. Mládež může být mravně zchovalá, mravně dobrá; pravé přátelství však vyžaduje více. Chce ctnost, a ta předpokládá cvik, životní zkoušky, a proto už jistý věk. Mládež je velmi silně nakloněna navazovati přátelství, ale jak zkušenost ukáže, je to pouze citové přátelství, přátelství pro potěšení. Zvláště mezi dívkami bývá mocný sklon vyhledávati přátelské styky. Ale jak dobře konstatuje Maurois, v období dospívání je přátelství mezi dívkami pravou vášní, je mnohem bouřlivější než u hochů a má více než přátelství mezi muži rys spiklenectví a tajné dohody proti odpůrcům²⁵). Netřeba poznamenávat, že v těchto případech nemůžeme mluvit o pravém přátelství, ba ani o mladistvém pokusu pravého přátelství, který je jistě možný i mezi mladými lidmi. Vždyť víme, že mnohá přátelství, která vydala nádherné plody ve věku dospělém, mají své kořeny v raném mládí.

²⁵) Cit. dílo str. 86. — Velmi zajímavý doklad mladistvého přátelství, založeného spíše na vášni než na ctnosti, uvádí z vlastního života sv. Augustin ve Vyznáních kn. IV, hl. 4—6. V pozdních letech, když se zamyslel nad svým přátelstvím a když vzpomínal, jak bezúčtěně lkal nad předčasnou smrtí svého přítele, vidí, kolik nedokonalého bylo v jeho přátelství. A proto pláče v pozdních letech nad tím, že v mládí nezřízeně miloval a nezřízeně lkal nad smrtí svého přítele. hl. 7.

Mladí lidé, zvláště dívky, touží dávat a touží přijímat. Touží se sdílet o vše, co probíhá jejich nitrem. Jsou plny citového napětí, které musejí přenášet na druhé. Objevují nové světy jak v oboru myšlení, tak v oboru pozorování, a o těchto svých nových poznatcích, zkušenostech a zážitcích potřebují si porozprávět s někým, kdo je snad stejné úrovně, stejného smýšlení, kdo je pochopí, kdo půjde s nimi. Láska mládeže však, jak správně poznamenává sv. Tomáš, je spíše rázu smyslového než rozumového, vychází spíše samovolně z vášně, vznětu než z volby vůle. Mládež se dává vésti ve svém jednání vůbec a v přátelských vztazích zvláště bujnou obrazotvorností, přirozenými pudy a sympatiemi, zkrátka vášněmi duše, protože úsudek rozumu není ještě náležitě vyvinut, a proto ani vůle není dosti silná v ovládání všech projevů často neuvědomělé smyslovosti. Proto mládí hledá i v přátelství především potěšení, radost, zábavu. A poněvadž předmět potěšení se mění u člověka úměrně s jeho dospíváním, proto ani přátelství mládeže — které bychom měli nazývat spíše kamarádstvím — nebude stálé. Mladý člověk zanechává svého přátelství a hledá si jiné právě tak snadno, jak snadno pro ně na počátku vzplanul. Když ho přestalo staré přátelství těšit a když našel možnost nového, v němž očekává mocnější pramen potěšení a radosti, opouští je třebas bez nejmenší známky lítosti a nezbude ani vzpomínka, která by připomínala chvíle krásné.²⁶⁾

²⁶⁾ Sv. Tomáš, Com. in X. lib. Eth, VIII. 1. 3, n. 1571—1575. — K tomu poznámka sv. Tomáše: »Mladí lidé, kteří se velmi radují z rozmluv a snadno přisvědčují, rychle se stávají přáteli. To se nestává u starců.« Ibid. 1. 6. n. 1608.

Přátelství předpokládá pevnou ctnost a mravní zralost, a pevná ctnost a mravní zralost jsou výsadou věku dospělého. Je to snad požadavek velmi tvrdý? Je pouze úměrný velikosti a kráse pravého přátelství. Velkých věcí lze dosáhnout jen velkými obětmi. Přátelství je láska. Ne však láska jakákoliv, chvilková, nýbrž trvalá. Láska dávající. Láska usilující o duchovní dobro přítele. A takováto láska musí být trpělivá, shovívavá, odpouštějící, stálá a vytrvalá, neměnicí se každým rozmarem. Právě přátelství se nenavazuje na týden, na rok. Je svou povahou věčné, jde až za hrob. Nuže, je možné takovéto přátelství bez pevné ctnosti? Může být dokonalým přítelem ten, kdo hledá sebe, kdo nesnáší druhého, žárlí na jeho úspěchy, kdo je nedůtklivý, nelaskavý, zatvrzelý ve svých úsudcích a nepřístupný pravdě?

Právě přátelství má být trvalé, a proto se neužívá náhodně, nýbrž předpokládá dlouhé soužití a vzájemné poznání prostřednictvím neomezené důvěry. Přátelství je úplné darování sebe samého milované osobě. Je možno se však darovat někomu, koho zevrubně neznáme? Vzájemné poznání však předpokládá vzájemnou důvěru. Ano, důvěra plná sdílnosti a sdílnost plná důvěry je na prahu každého pravého přátelství. Důvěrou přátelství začíná, důvěrou roste a nedostatkem vzájemné důvěry umírá. Přátelé si mají vždy co říci, neboť důvěrná láska je spojila poutem sdílnosti, které otvírá nejtajnější hlubiny duše. Přítel nemá před přítelem tajemství. A musí-li je snad někdy mít, pak jen proto, aby jeho odhalením neublížil příteli, neboť i důvěra může být vražedná. Přátelství je však láska, a proto

přítel neubližuje příteli ani tehdy, kdyby ulehčil, pomohl sobě, neboť přátelství je láska prostá jakéhokoliv sobectví.

Pak rozumíme také těm, kdo tvrdí, že pravé přátelství nezná závisti a žárlivosti a kdo vidí právě v této okolnosti známku pravého přátelství.²⁷⁾ Závist je protivou lásky, a přátelství je blahovolná láska. Závist vychází ze samolásky, z touhy po vlastním prospěchu, po osobním vyniknutí. Přátelství a závist — toť jako oheň a voda. Vylučují se. Je nemožno, aby v jednom a téže srdci vládly pocity závisti a zároveň čisté city přátelské.

Žárlivost je dcera závisti. Vzniká tam, kde člověk miluje pro sebe, kde sleduje svou láskou cíle čistě osobní, kde nemá na mysli dobro druhého, nýbrž své vlastní. Žárlivost, právě tak jako závist, se rodí z egoismu a láska egoistická není láska přátelská. Ovšem, málokdo chápe tuto stránku přátelství. Ale tvrdím s naprostou jistotou, že nepochopil velikost pravého přátelství, komu uniká, jak hluboká je propast mezi sobectvím a čistým přátelstvím. A poněvadž přátelství je vrcholným výrazem blahovolné lásky, která hledá především dobro druhého a nikoliv své vlastní, proto je neslučitelné pravé přátelství s žárlivostí, plnou egoistických citů a tužeb. Bojí-li se žárlivost, aby neztratila milovanou osobu, bojí se, aby ji neztratila pro sebe. Bojí-li se však pravá láska o druhého, bojí se proto, aby tato ztráta nebyla ke škodě milované osobě. Proto bázeň pravého přátelství nežárlí, protože miluje čistě a miluje blahovolně. A znamená-li snad ztráta přátelství

²⁷⁾ Traini, *Amicizia Christiana*. Roma 1915, p. 60.

pro druhého zisk, i ten přeje přítel příteli a nezávidí mu ho, třebaže sám trpí. Je ochoten svou bolestí vykupovat štěstí přítele, kterého miluje pro něho, nikoliv pro sebe. Přítel příteli nezávidí a na jeho úspěchy nežárí. Přeje mu je, pomáhá mu k nim, i kdyby ho to mělo stát třeba i ztrátu přátelství, které je mu nade vše drahé. Jestliže však je tato láska stejnou mírou splácena, jak vyžaduje zákon pravého přátelství, pak je jeho ztráta nemožná. A tak přítel pomáhá příteli a duchovní vzrůst jednoho je vzrůstem i druhého.

Pravé přátelství mezi křesťany dostává nezbytně ještě jeden rys: přátelé si vzájemně pomáhají na cestě k Bohu, která je životní cestou pro všechny učedníky Kristovy. Dokonalé přátelství lidské je založeno na ctnosti; přátelství křesťanské pak na ctnosti křesťanské. A ctnost křesťanská uzavírá v sobě nejen zdokonalení člověka v mravním životě, nýbrž zařizuje člověka k Bohu. Přátelé, jejichž duchovní svět je prolut Kristovým evangeliem, jejichž zraky se upírají výše, než může dohlédnout pouhé oko lidské, jdou ruku v ruce za vzájemné pomoci a posily k velkému cíli, jehož obsahem je Bůh. A tu můžeme tvrdit bez obavy nejmenšího omylu, že přátelství, které nevede k Bohu, které nepomáhá na strmé cestě za Kristovým ideálem, je přátelství pochybené, na jehož kořenech hlodá nějaký červ, který mu brání v náležitém vzrůstu. V jednotlivých případech odpověď na otázku, zda přátelství přispívá ke zvroucnění poměru přátel k Bohu, bude také odpovědí na otázku, zda to je přátelství pravé, svaté, důstojné učedníků Kristových.

Bude-li mít přátelství všechny uvedené vlastnosti,

bude také trvalé a bude obsahovat vše, co je hodnotného v kterémkoliv jiném přátelském svazku. Bude trvalé, jako ctnost, jeho základ, což je hodnota trvalá. Vášně a cit jsou hodnoty prchavé. Právě tak i přátelství, které vytvoří. Ctnost je trvalé uschopnění člověka po stránce konání. Je proto sama sebou stálá, pevně zakořeněná, a proto i přátelství, které je na ní vybudováno.²⁸⁾ A obává-li se kdo, že právě přátelství v naznačeném smyslu je cosi málo lidského, že je zbaveno všeho, co přirozeně člověka těší, pak mu připomeneme slova sv. Tomáše: »Ti, kteří jsou ctnostní, jsou také jednoduše dobří a užiteční sobě navzájem a jednoduše těšící.«²⁹⁾

Pravé přátelství obsahuje vše, co je krásného, vše, co je hodnotného v jeho nižších, nedokonalých formách. Nedokonalé prvky nižších forem přátelských pravé přátelství očišťuje, útěchy a potěšení, plynoucí ze vzájemného styku, povyšuje, celou přátelskou atmosféru zduchovňuje. A poněvadž síla prvku duchovního je mocnější než síla hmotného, jsou radosti a potěšení pravého přátelství hlubší a mocnější, trva-

²⁸⁾ Sv. Tomáš, vykládáje Aristotelova slova: »Pouze přátelství dobrých je dokonalé a samo sebou nezměnitelné,« praví: »Mění se totiž přátelství nejvíce tím, že jeden z přátel nalezne na druhém to, co odporuje lásce. To se však nemůže přihodit v přátelství dobrých (ctnostných), protože člověk nevěří snadno nějakému zlu o tom, koho po dlouhou dobu zná, a o němž nikdy neshledal, že by činil něco nepravého, a v němž nalézá vše, co se pokládá za hodné k pravému přátelství. Proto se takové přátelství neruší jak proto, že je to přátelství pravé a nikoliv jen podle slova, tak také, že dokonale obsahuje vše, co se vyžaduje k přátelství.« *Ethic. lib. VIII, lect. 4, n. 1592.*

²⁹⁾ *Ethic. I. VIII, lect. 3, n. 1578.*

lejší a působivější než radosti a potěšení, plynoucí z jakéhokoliv přátelství nedokonalého.

Pak dosáhne přátelství oné krásné podoby, kterou velebí Duch svatý v Písmě svatém a o které pějí nekonečné chvály svatí a velcí tohoto světa. »Přítel věrný jest záštita mocná, píše moudrý Sirach, a kdo ho nalezne, nalezl poklad. Přítele věrného nelze se dokoupiti, nelze dosti odvážit zлата a stříbra za dobrotu jeho. Přítel věrný jest koření života a nesmrtnosti a kteří se bojí Pána, naleznou ho. (VI, 14.)« Tak mluví Písmo. Mohli by jinak mluvit ti, kdo byli odchováni jeho učením? Sv. Tomáš, jenž je tak strohý a suchý ve svém stylu a neobyčejně skoupý na slovo, rozplývá se přímo v básnických vzletech, když mluví o přátelství. »Zdá se, že mezi všemi pozemskými věcmi,« tak píše Andělský učitel, »není nic, čemu by se měla dát přednost před přátelstvím. Přátelství totiž ctnostně spojuje v jedno, ctnost zachovává a přispívá k jejímu vzrůstu. Je potřebné k vykonání kterýchkoliv podniků. Nevměšuje se nevhodně do záležitostí šťastných, nepouští v neštěstí. Přátelství poskytuje největší potěšení, takže jakákoliv potěšení se mění bez přátel v nudu. Láska činí snadnou každou věc, i tu nejtěžší, a není tak krutého tyрана, který by se jí nedal obměkčit.«³⁰⁾

A když se sv. František Saleský rozhovořil o kráse pravého přátelství, nenalézá takřka slov, kterými by je lépe doporučil. »Ó, jak dobrá to věc milovati na světě, jako se miluje v nebi, učiti se již zde na světě lásce, kterou se jednou budeme milovati ve-

³⁰⁾ De regimine principum, Lib. I, cap. X.

spolek na věky! Nemluvím zde o pouhé křesťanské lásce, neboť tu máme mít ke všem lidem; nýbrž mluvím o duchovním přátelství, které spojuje dvě nebo tři nebo více duší ve zbožnosti . . . a činí je ve spolek jedním srdcem a jednou duší . . . Dokonalost proto nezáleží v tom, aby člověk neměl žádného přátelství, nýbrž v tom, aby měl pouze přátelství dobré, ctnostné a svaté.«³¹⁾

A takovéto přátelství, založené na křesťanské ctnosti, pozvedá, očisťuje duši, osvobozuje stále více od tužeb pozemských a připodobňuje oné lásce, která je životem nejsvětější Trojice a která působí, že božské Osoby ve věčné extasi nekonečného objetí vysílají tvůrčí lásku, která jest jejich životem, do celého stvořeného vesmíru.

V. V Y Š Š Í Ú T V A R P Ř Á T E L S T V Í

Nazval bych tak s Mauroisem onen druh přátelství, v kterém není možná dokonalá rovnost, a pře-

³¹⁾ Navedení k životu zbožnému, kn. III, hl. 19. — Církev zavrhlá větu Michaela de Molinos: »Žádný tvor, ani blahoslavená Panna, ani svatí nesmějí míti místo v našem srdci, protože pouze Bůh je chce mít a v něm sídlit.« Denz. 1256. Věta jistě nebyla zavržena jen proto, že se z přátelské lásky vylučuje Panna Maria a svatí, nýbrž proto také, že se vylučují vůbec všichni kromě Boha. Je proti podstatnému zákonu křesťanskému, podle něhož má v našem srdci místo člověk, kterého máme milovat v Bohu a pro Boha, a to tak, jako sami sebe milujeme. Křesťanství je náboženství lásky a nikoliv apatie, vylučování, a nikdo nemá hlubšího poměru ke skutečnosti než ten, kdo je veden Bohem a jde k Bohu s bližním a třeba i skrze bližního a za pomoci bližního.

ce i tu cítí dva lidé k sobě navzájem vše, co je podstatné v přátelství, mají k sobě vzájemnou důvěru plnou úcty a podporují se v duchovním životě, v duchovním vzestupu, i když pravidelně jeden více dává než přijímá a druhý více přijímá než dává. Takový může být poměr mezi rodiči a dětmi, mezi učitelem a žákem, mezi velkou osobností a blízkým okruhem jeho osobních přátel, mezi mladíkem a člověkem dospělým. Aristoteles nazývá takovéto přátelství *vznešenějším* vzhledem k jedné straně v tomto přátelství, která vyniká nad druhou a působí, že v tomto přátelství nemá žádoucí rovnosti.³²⁾ Sv. Tomáš vytvořil název amicitia secundum superabundantiam, což odpovídá pojmu Aristotelovu, neboť jde stejně o zdůraznění nerovnosti mezi přáteli, z nichž jeden vyniká hodnotí, stářím nebo jinými vlastnostmi nad jiného.

Je samozřejmo, že v těchto případech, kde není podstatného předpokladu pro přátelství, totiž rovnosti, musí býti tento předpoklad nahrazen a vyvážen jinými hodnotami, důležitými v životě přátel. Přátelství předpokládá nebo vytváří jisté duchovní příbuzenství. Víme dobře, že toto duchovní příbuzenství může být a je také i tam, kde není příbuzenství tělesného, tak jako může docela dobře scházet tam, kde je příbuzenství těla a krve. Spojí-li se příbuzenství těla s příbuzenstvím ducha, vzniká onen vyšší útvar přátelství, na příklad mezi otcem a synem nebo mezi matkou a dcerou, jak býváme svěd-

³²⁾ Ethic. lib. VIII. 1. 7. — Sem řadí Aristoteles také přátelství mezi manželkou a manželem a vůbec každé přátelství mezi vyšším a nižším, představeným a poddaným, vedoucím a vedeným.

ky. Nedostatek rovnosti, který se jeví v tom, že nižší má povinnou úctu k vyššímu, která není stejnou měrou splácena, je vyvážen jednak duchovním příbuzenstvím, jež přistupuje k tělesnému, jednak větší důvěrou a sdílností nižšího k vyššímu než naopak. Podobně je tomu v případě učitele a žáka, vedoucího a vedeného.

Není pochyby, že máme právo mluvit v těchto případech o přátelství, třebaže to jsou výjimečné úkazy v tomto oboru. Přátelství, jak jsme viděli, je vzájemná, obapolná láska. Ta tvoří podstatu přátelského svazku. Vše ostatní, co jsme řekli o přátelství, patří nepochybně k jeho pravidelným projevům. V případě »vyššího útvaru přátelství« se sice neuskuteční dopodrobna vše, co patří k běžnému pojetí přátelství, ale podstatný jeho prvek tu zůstává. Vzájemná sdílnost, důvěra, úcta dostávají poněkud jinou formu, ale ve skutečnosti ani ty zcela nescházejí. Sdílnost na příklad bývá bezmezná se strany mladšího, nižšího, vedeného, nemůže být však pravidelně neomezená se strany vyššího, staršího, vedoucího. Podobně je tomu s ostatními vlastnostmi pravého přátelství. A i v těchto případech platí, že přátelství, je-li pravé, pozvedá, očišťuje, vede blíž k Bohu, pomáhá na cestě k mravnímu zdokonalení. Zdá-li se snad někomu, že tyto plody přináší vyšší útvar přátelství jen osobě níže postavené, mýlil by se. Neboť i vyšší těží z tohoto přátelství; těší se z něho a je povzbuzován k lepšímu, když vidí účinky své lásky a pomoci na nižším. Který pak otec by se neradoval zcela upřímně, když sleduje podrobně duchovní vzrůst svého syna, jenž se mu dokonale svěruje a je ochoten řídit se jeho radami? A jak by

mohl sám duchovně nečerpat, nepovzbuzovat se, když vidí krásné pokroky svého dítěte, které je dvojnásobně spojeno s ním příbuzenstvím těla i ducha?

Ostatně v těchto přátelstvích se pravidelně uskutečňuje, co řekl Seneca: *Amicitia pares aut invenit aut facit*. Poněvadž vyšší útvar přátelství vznikl tam, kde nebyla žádaná rovnost, snaží se ji přátelská láska vytvořit, pokud to lze v daných okolnostech.

Sem bychom mohli rovněž zařadit přátelství mezi zpovědníkem a penitentem, mezi duchovním vůdcem a vedeným. Můžeme-li tu mluvit o přátelství, tedy jen v jeho vyšším útvaru, o přátelství, jehož začátek a konec, kořeny i koruna splývají v Bohu. Východiskem tohoto přátelství je jedna láska k Bohu, jedna cesta k němu a jedno úsilí o dosažení nadpřirozeného cíle. Poměr mezi zpovědníkem a zpovídancem je poměr duchovního otce k duchovnímu dítěti. A dává-li pouto tělesného otcovství právo na možnost vyššího útvaru přátelství, dává je tím více pouto duchovního otcovství. Sv. Pavel byl téhož přesvědčení, když nazval galatské křesťany, které přivedl na cestu spásy, svými dětmi. Má stále o ně obavu, je pln strachu o jejich duchovní pokrok. »Dítky moje, které opět rodím, až by se Kristus utvářel ve vás.« (IV, 19.) Dává jim nový, nadpřirozený život, když je přivádí slovem a příkladem k jeho prameni. Trpí pro ně, jak trpí matka pro dítě, kterému dává život. Trpět dobrovolně, ochotně dovede však jen láska, neboť jen láska je schopna pravé oběti.

Zpovědník a penitent mohou vytvořit krásný typ

vyššího útvaru přátelství, jestliže láska, která je spojuje, je láska přetvořující jednoho i druhého v Ježíše Krista. Mezi zpovědníkem a zpovídancem je možné jen nadpřirozené přátelství, které je vrcholem přátelství vůbec, neboť jen nadpřirozená láska může spojovati ty, mezi nimiž není a nesmí být jiného pouta než společné úsilí o svatost.

VI. PŘÁTELSTVÍ MEZI MUŽEM A ŽENOU

Nelze se nezmínit o problému přátelství mezi mužem a ženou. Je to otázka značně složitá a vím dobře, že neodpovídají na ni všichni stejně. Mezi těmi, kdo popírají vůbec možnost takového přátelství, a těmi, kdo přátelství muže a ženy silně doporučují, je celá stupnice názorů, z nichž každý se přibližuje některému z daných krajností. Vlastní zkušenosti, mnohá zklamání po této stránce, hluboký vhled v bídu lidské přirozenosti vede jedny k negativnímu postoji v otázce přátelství mezi mužem a ženou. Přílišný idealismus, čistý optimismus, mladická nezkušenost a snad i jiné důvody vedou druhé k snadnému schválení těchto přátelství. Maurois končí svou úvahu o tomto předmětu větou: »Je vždy nesmyslné a nelidské, chce-li muž nebo žena žít jenom duchem, tak jako by jejich těla neexistovala.«³³⁾ Zdá se mi, že se tu ozývá jistý jansenismus, o němž autor neví, tak jako je mu málo znám svět

³³⁾ Cit. dílo str. 93.

ducha a zcela neznám svět nadpřirozené milosti. Durych je mnohem opatrnější, když píše: »Mezi mužem a ženou mladou vzniká vždy určité napětí smyslů, z kterého se pokušení vyvinout nemusí, ale může.«³⁴⁾ Jeho tvrzení je právě proto pravdivé, že není kategorické a absolutní. Co se pouze může stát, nemusí se stát; ale co se pouze nemusí stát, může se stát. Protože však člověk je nakloněn spíše k tomu, aby následoval své smysly než rozum, stává se ne-zřídka, že to, co se samo sebou nemusí stát, se stává, a krásné začátky čistého přátelství muže a ženy končí tam, kde končit neměly. Není tedy oprávněný negativní postoj tolika zkušených lidí proti podobným přátelstvím?

Vedle toho však ukazují dějiny nejkrásnější příklady čistého, svatého a posvěcujícího přátelství mezi mužem a ženou. Kdo nezná dvojice přátel: sv. Františka a sv. Kláru, sv. Františka Saleského a sv. Františku ze Chantalu, bl. Jindřicha Suso a Alžbětu Staglinovou? Nikdo nepochybuje, že podobných případů je v dějinách mnohem více. Uvádíme-li však právě tyto případy, dovoláváme se jich jen proto, že to jsou autentické případy, uznané autoritou Církve. Že nelze v těchto přátelstvích spatřovati nic závadného, je patrné z toho, že ty, kdo se z nich těšili, postavila Církev na oltář.

Všimněme si však podrobněji alespoň jednoho z těchto přátelství, abychom mohli určit, v jakých případech a za jakých podmínek je možné přátelství mezi mužem a ženou.

Bl. Jindřich Suso byl dominikánem v Kostnici,

³⁴⁾ Kněz a baba, Olomouc 1939, str. 3.

Alžběta Staglinová byla sestrou dominikánkou v klášteře s přísnou klausurou v Töss. Jindřichovi se dostalo od Církve titulu blahoslavený, čímž uznána obecná úcta, kterou mu vzdával řád a věřící lid. A o Alžbětě Staglinové čteme: »Vedla velmi svatý život, zevně i uvnitř měla andělskou mysl. Vznešené obrácení k Bohu, jemuž se oddala srdcem a duší, bylo tak silné, že s ní spadly všechny marné věci, jimiž někdo promrhává svou věčnou blaženost. Všechna její píle směřovala k duchovnímu poučení, jímž si přála býti vedena k blaženému, dokonalému životu, o nějž bojovala celým úsilím . . . V klášteře, kde žila mezi sestrami, byla jako zrcadlo všech ctností.«³⁵⁾

Tím je řečeno vlastně vše. Přátelství mezi Jindřichem a Alžbětou bylo přátelství mezi světcem a světicí. Alžběta poznala Jindřicha, když kázal sestrám slovo Boží. Lákala ji jeho zbožnost, přitahovala jeho učenost. Jediná touha ji vedla, když usilovala se s ním blíže seznámit: za jeho pomoci, za jeho vedení dostat se blíž k Bohu. Jít s ním tam, kam jde on. »Vymámila na něm tajně způsob jeho obrácení k Bohu,« čteme o tomto přátelství,³⁶⁾ a tato slova nám odhalují jistou důvěru, která mezi nimi vládla, a to důvěru značného stupně, neboť o otázkách vnitřního života, o vlastních duševních pochodech dovedeme mluvit jen s lidmi, jimž neomezeně důvěřujeme. Vzájemná důvěra mezi Jindřichem a Alžbětou dosáhla nakonec onoho stupně, na němž nemá přítel před přítelem žádného tajemství. Jindřich od-

³⁵⁾ Bl. Jindřich Suso, *Mystikovo srdce* (vlastní životopis) Praha 1935, str. 91.

³⁶⁾ Tamtéž str. 92.

halil Alžbětě všechny taje, úskalí, bolesti a slasti svého duchovního pokroku, a Alžběta napsala s největší pečlivostí vše, co se od svého duchovního Otce dověděla. Jen této bezmezné důvěře se strany Jindřichovy a velké lásce jeho duchovní dcery ke každému jeho slovu máme co děkovat, že se nám dochovaly všechny podrobnosti jeho duchovních výstupů ve formě Vlastního životopisu, jejímž autorem je vlastně Alžběta a Jindřich pouze konečným redaktorem.

Bude ještě někdo pochybovat o možnosti čistého přátelství mezi mužem a ženou?

Bohužel, je tato možnost velmi zřídka uskutečněná. K tomu, aby byla uskutečněna, je třeba, aby muž a žena, kteří myslí na vzájemné přátelství, měli podobné vlastnosti, jaké měly přátelské dvojice světců. Muž nemůže nikdy přestat být mužem a žena nikdy nepřestane být ženou. A proto je zcela přirozené, když muž pohlíží na ženu jako na ženu a když žena vidí v muži muže. Aby muž viděl v ženě jen duchovní stránku, která je povýšena nad vše tělesné, a aby žena viděla v muži jen ducha, k tomu je třeba pohledu nadpřirozeného. A proto uznáváme-li možnost pravého a plného přátelství mezi mužem a ženou, uznáváme tuto možnost jen mezi *svatou* ženou a *svatým* mužem. Jinak zůstane přátelství mezi mužem a ženou jen jakýmsi kamarádstvím, které je velmi daleko od pravého přátelství, nebo zajde na cesty, které jsme označili slovem přátelství smyslné.

»Lépe jest věru dvěma býti spolu než jednomu, ježto mají zisk ze společnosti své. Padne-li který z nich, druhý ho pozdvihne. Běda samotnému! Padne-li, nemá, kdo by ho zdvihl.« (Kaz. IV, 10.) Toť moudrost Starého Zákona, moudrost Ducha svatého.

Přítel je společníkem našeho života. Je takřka částí naší bytosti. Život neskytá jen chvíle radostné, kdy se na člověka vše usmívá, kdy štěstí kyne svou rukou na pozdrav. Život obsahuje i chvíle bolesti a utrpení, soužení a strastí. Míti přítele, který by s námi nesl břímě dne i horka, mítí přítele, který by byl společníkem nejen radostných okamžiků, nýbrž i společníkem bolesti, to znamená pro člověka ničím nevyvažitelný zisk. Smutno je člověku samotnému a v bolesti a utrpení je mu dvojnásob smutno, nemá-li nikoho, kdo by se nad ním sklonil s přátelským úsměvem, kdo by na něho pohlédl se soucitem, který mluví o bolesti z bolesti přítelovy.

Proto hledáme přítele věrného, který by nám rozuměl, který by chápal bolesti naší duše. Potřebujeme někoho, komu bychom dali alespoň část svého nitra. Potřebujeme se s někým dělit o to, co se v nás děje, co nás plní tak, že vlastní srdce nestačí. Potřebujeme přelít část svého srdce do srdce přítele, neboť srdce přetéká nejen bolestí, nýbrž i jástotem.

Hledáme přítele. Ale nezapomínáme na radu moudrého Siracha, jímž mluvil Bůh: »Získáš-li si přítele, zjednej si ho zkouškou, a ne lehce věnuj mu důvěru. Bývá totiž přítelem (mnohý) podle ča-

su svého, ale nesetrvává v den soužení.« (VI, 7.) Proto poslechneme s ochotou, která věří zkušenému, když radí: »Měj mnoho těch, s nimiž v přátelství žiješ, ale důvěrníka (to jest skutečného přítele) měj z tisíce jednoho.« (VI, 6.)

Žít v přátelství, to jest v lásce se všemi, je požadavek lidský, a tím více křesťanský. Žít v přátelství v tomto širokém smyslu znamená činiti dobře všem, koho nám Prozřetelnost přivede do cesty. Tím způsobem můžeme mít velké množství přátel, kteří vytrvají, dokud jim budeme činiti dobře, zůstanou věrni, dokud bude jejich věrnost odměňována. Právých přátel však může být jen velmi malý počet — důvěrník jen z tisíce jeden.

Hledáme přítele a hledáme ho s opatrností a obezřetností, jaké vyžaduje úkol, který bude mít. Má se státi takřka částí naší bytosti — *amicus alter ego*. Dávat bohatství své duše, dávati to, co je nám nejvlastnější, svěřovati druhému, co tvoří obsah našeho myšlení a citění, to znamená dělit se s druhým o sebe samého. Dáme-li proto komu svou plnou důvěru, musíme mít jistotu, že si jí zasluhuje, a přijme-li někoho, aby se stal v přátelském citění jedno s námi, musíme být přesvědčeni, že má k vytvoření této jednoty potřebné podmínky.

Proto hledáme přítele s krajní obezřetností, zkoumáme, zda je hoden naší celé důvěry. Nedáváme se uchvátit prvním úsměvem a neotvíráme své srdce po prvním slově z jeho úst, neboť i nejsladší úsměv může být klamný a nejkrásnější slova neupřímná.

Když jsme pak našli přítele, ceníme si ho jako nejvzácnějšího pokladu, jako daru nebes. A tak jako jsme velmi opatrní, abychom neztratili věc, které si

opravdu vážíme, tak pečujeme o to, abychom neporušili svazky přátelství, které jsme po dlouhém hledání našli. Důvěra a láska zplodila přátelství, důvěra a láska je musí udržet. A když pak odejde jeden z přátel, část našeho já, odvolán Pánem života, ani tehdy nekončí přátelství. Žije dále ve vzpomínce, která je v křesťanské mluvě vyjádřena modlitbou, a to až do té doby, kdy nastane opětné spojení v Bohu, jenž ve věčné slávě spojí ty, které láskou spojil v čase.

k sobě { podle zákona Božího - *láška uspořádaná*
proti zákonu Božímu - *sobectví*

LÁSKA
(Milovat =
chtít dobro)

mezi Bohem a člověkem
přátelství s Bohem

*založená
na dobru
čestném*

*nad-
přirozená*

mezi lidmi -
přátelství křesťanské

*vzá-
jemná
přá-
telská*

přirozená - dokonale přátelství lidské

*blaho-
volná*

*založená
na dobru
pro potěšení*

*v oblasti smyslů -
přátelství smyslové*

*v oblasti těla a jeho rozkoší -
přátelství smyslné*

*založená
na dobru
užitečném*

mezi dobrými
vzájemně si pomáhajícími -
na př. přátelství obchodní

mezi zlými -
na př. přátelství loupežníků

*k dru-
hému*

*jedno-
duchá*

*vycházející z nadpřirozených pohnutek -
křesťanská charita*

*vycházející z přirozených pohnutek -
altruismus, filantropie*

*žádo-
stivá*

duševní - eros

smyslná, tělesná - sexus

Dr Reginald M. Dacík O. P.

O P Ř Á T E L S T V Í

Jako 2. svazek knihovny „Studium“ vydal nakladatel Bohuslav Rupp v Praze II., Jindřišská ul. 23. Písmem Garamondovým vytiskla knihtiskárna Müller a spol. v Turnově L. P. 1946.

Nil obstat. Dr Pavel Škrabal O. P., censor ordinis. - Imprimatur. P. Thomas Dittl O. P. provincialis. Pragae, 25. Aprilis 1946. Reg. Fol. 308. Nil obstat. Can. Dr Jan Kulač. censor. - Imprimatur. Prael. Dr Theofil. Opatrný, vic. cap. Pragae, 26. Aprilis 1946. Nr. 6297.